Les unitats estilístiques de Joan Roís de Corella (1435-1497) (D)

Josep Guia
Universitat de València

Quart lliurament del treball de recerca i anàlisi de les unitats estilístiques que caracteritzen l'estil de Corella. Al capdavall, per dir-ho de manera senzilla, l'estil és un ús peculiar, per l'elecció i l'ordenació, de les paraules.

Per tal de salvaguardar l'interès pel futur diccionari imprès que resultarà probablement d'aquest treball, l'editora opina, amb raó, que no convé anar desant-ho tot a la xarxa. A partir d'ara, doncs, de cada lletra presentaré només algunes entrades inicials, a tall de tast.

Darrer terme

D'aquest senzill sintagma no n'hi ha cap documentació coneguda anterior als usos que en fa Corella:

> E, en **tal contrast**, lo no e lo sí per a tu escriure egualment mon voler acceptava, dubtant **tanta** crueldat ensems ab tan **extrema amor** en tu **poguessen** haver posada; e **la fi** de **tals contrasts** era llegir altra vegada la tua lletra, la qual me paria de presta resposta **mereixedora**, si cregués les tues **mans** fossen **lo darrer terme** on ella **arribaria**. (LAP, par. 4)

> E recitades a mi tals **paraules**, e **fallida** ma **esperança**, **fugiren** de mi tots mos **sentiments**. Oh benaventurada **mort**, **terme darrer** de les coses, la qual **deixant reposar** los alegres en felicitat, **véns** als qui et **desitgen**. (LB, par. 12)

> Per **acabat** e **darrer terme** de nostra final destrucció, aprés de sosteniment de **tantes misèries**, **atès** aquella enganosa e pacífica nit, estant los nostres murs ab silenci de les vigils sol·lícites guaites, no recelant altres mals dels que sostenguts havíem, e una general son ab fatiga dels passats treballs, **repòs** de no-record als mesquins troians **atorgava**. (PDRH, par. 4)

> Si algun delit en **lo terme darrer** de nostra miserable **vida atènyer** se **deixa**, la coneixença que tinc de la mia falsa estima, plaent **morir** m'**atorga**. E perquè crec sens mi la **vida** a tu en **extrem** seria enutjosa, te prec, en penitència de la **mort** que, no **mereixent**, m'has donada, no et **lleixes** de **viure**. (PCBM, par. 30)

> E, a **la fi**, lo que persona **mortal** per màgica ciència **atènyer** ha **pogut**, jo só aquella que als **darrers termes** de saber, si **tals** se troben, só **arribada**. (HJM, par. 29)

> Però ells, com insensats alquimistes, los vils metalls de la lletgea de llurs **desigs** en puríssim or convertir assagen; d'on és forçat la sua desordenada benvolença en fum de vanitat prenga son **darrer terme**; e, d'enteniment **fallits**, ab fantasia de folls pensaments, com a poc discrets infants, los àtomes del sol afectadament estrenyen. (TD, par. 2)

> Si ara a Benjamin, que per Raquel e Josef tinc en penyora, portau en Egipte, e, per adversa fortuna mia, algun cas li **contrasta** que a la mia vista no torne, trametreu, ans del **terme darrer** de mon **viure**, la mia cansada ànima al si de nostre avi Abraham, ab dolor, tristor e **misèria** incomparable. (HJ, par. 128)

Però jo viu mon lluminós carboncle,
ab gran **repòs**, en **mans** del qui amava,
fer-li present de festa tan ben colta,
que no hi romàs d'**amor** una centil·la
no s'**acabàs**, **venint** al **darrer terme**. (Desengany)

Així doncs, considerarem que *darrer terme* és una unitat estilística introduïda per Corella, el qual, en inserir-la al seu discurs (la destaquem en rogeta), la sol acompanyar d'algunes unitats lèxiques repetides (no en tots els fragments, és clar; s'hi assenyalen en blaveta), com ara: *amor*, *mans*, *reposar/repòs*, *arribar*, *atènyer*, *atorgar*, *vida/viure*, *fallida/fallits*...

Si ara fem el seguiment d'aquesta unitat estilística a dintre del *Tirant lo Blanc*, descobrirem tot de passatges i fragments que són recreacions lingüístiques del mateix estil que els vuit fragments suara reproduïts de les obres reconegudes de Corella i, així, detectarem noves petjades corellianes en la gran novel·la:

Si de fe mon **dir** no fretura, hauràs a creure **passions** de noves maneres **causades** per **tanta dolor**, les quals tu m'has dades a **sentir**, e aquelles **comportaré** ab paciència tant com la **vida** acompanyarà, car **tanta crueltat ensems ab tan extrema amor** jo pens jamés fos **vista**. Sol aquest **pensament** me **força respondre** a ta **lletra**, **si creus les tues mans lo darrer terme** d'elles han usat de novell ofici. (cap. 246)

E si jo no et puc **parlar**, o tu a mi, perdona'm de bon cor, car sí em faré jo a tu, que ara veig que aquest dia serà estat lo principi e **fi de tota la tua felicitat** e **delit**, e **darrer terme** de **la tua vida** e de la mia. Molt serà cosa **enutjosa** a mi que **aprés** la tua **mort** jo no **puga** banyar lo teu **sepulcre** ab les mies **adolorides** llàgrimes e **portar** los meus cabells arrufats. (cap. 262, par. 21)

Per no restar en **tal pensament**, só **forçada respondre** al vostre **dir**, car **lo darrer terme** de vostres paraules jo bé l'entenc, mas presumesc **descansar** la mia llengua, e posar en **repòs** l'**estima** de ma honor en un **sepulcre** secret, per ço com ara entre **esperança** e temor fa **dubtar** la mia llengua en **dir** lo contrari del que en altre temps ha dit. (cap. 266, par. 1)

E per ço sou **atesos al darrer terme** de **fortuna**, que los anys vostres **podeu** tenir per **passats** e nul·les, e faç-vos **certs** que a negú no ser reservada la **vida** si no **passa** noranta-cinc anys, e de tres anys en avall. (cap. 352, par. 1)

Usa, doncs, virtuosament devers nosaltres, qui tan humilment te suplicam, e no et moga a **crueldat** la tirànica cobdícia que posseeis tu e los teus, car aquesta ciutat és **venguda al darrer terme** de la sua desolació per **causa** de menyspreu, per inflamada ira ha **comportades** inestimables vexacions i **treballs** inreparables, e serà orfe **de tota** riquea e **tornada** en l'antiga pobretat. (cap. 353, par. 1)

E puix ma **fortuna** no em consent **poder**-vos **parlar** ni **veure**, qui **crec** fóreu estada remei e estalvi a ma **vida**, he deliberat **escriure**-us breu, perquè la **mort** no em **vol** més porrogar; almenys que siau **certa** de ma **extrema passió**, e ésser **atès al darrer terme** de ma **vida**. No us puc més **dir**, que la molta **dolor** que tinc no ho consent. (cap. 470, par. 3)

Fon complit **lo darrer terme** de la **final destrucció** de tot lo llinatge de la casa imperial de Grècia, que **aprés del sosteniment de tantes misèries** haver **passades**

ab fatiga, dels passats treballs havien obtès **benaventurat repòs** si la **fortuna** ho hagués permès. (cap. 479, par. 1)

En els set fragments al voltant de *darrer terme*, posem en blaveta no només les unitats lèxiques repetides entre ells sinó també les concordants amb les dels vuit fragments de la sèrie anterior de les obres reconegudes de Corella. Tots quinze fragments són fruit d'una mateixa tècnica redactora, molts d'ells perfectament intercanviables. En alguns casos, a més, les dependències són encara més explícites i àmplies, com així s'esdevé en el pas de les *Lletres d'Aquil·les i Policena* (LAP) als capítols 246 i 266 del *Tirant*, i entre aquests dos capítols, directament entre ells:

Lletres d'Aquil·les i Policena (par. 4)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
Resposta *de Policena* Ja la nit era passada, e los cavalls de Febo a l'acostumat camí s'aparellaven, e **la mia mà encara dubtava prendre lo paper, creent no** admetria **la ploma, escrivint** a tu **paraules d'amistat, ne menys** alegria, de la **malvolença a** què **tes obres cruels m'obliguen**, **ma lletra** te fes **mostra**; perquè em paria la **crueldat** de tos actes no **mereixia** satisfacció d'irades **paraules**. E, en **tal contrast**, lo no e lo sí per a tu escriure egualment mon voler acceptava, **dubtant tanta crueldat ensems ab tan extrema amor** en tu poguessen haver posada; e la fi de **tals contrasts** era llegir altra **vegada la tua lletra**, la qual me paria de presta **resposta mereixedora**, **si cregués les tues mans** fossen **lo darrer terme** on **ella arribaria**. Mas recelava que la **glòria** que de **ma lletra** atenyeries te faria a tos amics descobrir lo que per **amor** és raó tingués celat. E **sols** per aquest esguard m'era enutjosa ma vàlua, puix creia seria descobridora **de ma benvolença**, **portant** exemple als grecs que **ma lletra** veurien de la fragilitat de nostra femenil condició; que aquella a qui en **tantes** maneres tens ofesa, ara t'escriga **paraules** a **enemic** no degudes. E així, més cansava **la mia mà**, per a tu escriure, l'estima de ma honor, que no ira; e, sens **dubte**, sobre la **lletra** atenyguera **terme** ma tribulada **vida**, si **amor** no em fes clarament veure que, restaurant ta **vida**, devia d'homecida fugir lo nom. E per ço del·libere **respondre** a les **paraules** de **ta lletra**, de les quals me plau, per ésser de **tanta amor acompanyades**, que, a elles **responent**, no puc mal escriure.	***Resposta*** *feta per la Princesa a la* ***lletra*** *de Tirant* **Encara la mia mà dubtava pendre lo paper, lo qual creia no** ab maestria, la **ploma escrivint** ab **paraules d'amistat ni menys**plaents, **ma lletra mostrar malvolença a tes obres m'obligue**. Si de fe mon dir no fretura, hauràs a creure passions de noves maneres causades per **tanta** dolor, les quals tu m'has dades a sentir, e aquelles **comportaré** ab paciència tant com la **vida acompanyarà**, car **tanta crueltat ensems ab tan extrema amor** jo pens jamés fos vista. **Sol** aquest pensament me força **respondre** a **ta lletra**, **si creus les tues mans lo darrer terme** d'**elles** han usat de novell ofici. E puix han hagut delit e **glòria**, no deuen ésser dignes de perdó, per ço com s'eren despullades de tota pietat. E diverses **vegades** assagí, ab **paraules** de benignitat, pregar-te no volguesses robar lo premi de ma honestat; e si les mies **paraules** no et movien a pietat, te devien induir a mercè les mies llàgrimes e la tristor de la mia cara. Mas tu, més **cruel** que lleó famejant, no guardant dret ni envers, has donada **tanta** dolor a **la tua** Princesa. ¡Oh casta de ma ignocència! Tan honest **morir** no em consentiren, ans **portaren** lo murmur de mes darreres **paraules** a les orelles de la Viuda Reposada, e venc l'Emperadriu; parlant no em consentí vergonya, la qual sovint d'**extrema amor** és **enemiga**, però ab dolorosos sospirs manifestava lo cobert seny de mes **paraules**. E en lo gran desorde **de ma benvolença** diguí, no sé com, "Jesús, Jesús, Jesús", llançant-me sobre les faldes de la Duquessa, la causa per a on tenia ma **vida** avorrida... El qui erra pena **mereix**; e serà **tal** que no hages cura de mi que no la vull haver de tu.

La relació dels dos textos és palesa i és el segon (*Tirant*) qui depèn del primer (LAP), ja que l'original és coherent en significat i sintaxi mentre que la seva reutilització fragmentada conté llacunes de contingut i de redacció. Així, per exemple, el "no ab maestria" del segon text sembla que és una mala lectura o una dolenta còpia del "no admetria" originari. Hem reproduït completes les dues epístoles, per bé que la dependència es concentra en la primera part; després, cap a la meitat de la "Resposta feta per la Princesa a la lletra de Tirant" (cap. 246), aquesta continua amb altres dependències de fragments d'obres reconegudes de Corella, les quals hi són reutilitzades igualment a bocins, enllaçats amb millor o pitjor fortuna en una tan peculiar art d'orfebreria redactora. Vegem-ho amb detall, encara que ens desviem una mica del camí.

Lamentació de Biblis (par. 14)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
Moltes **vegades assagí, ab** dolces paraules, **robar lo premi de sa honestat**.	E diverses **vegades assagí, ab paraules** de benignitat, pregar-te no volguesses **robar lo premi de ma honestat**.

Lamentació de Biblis (par. 13)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
E si mes paraules no el moguessen a pietat, haguera dolor de **les mies llàgrimes e** de **la tristor de la mia cara**; e jo poguera-li respondre altrament que lo paper mut, e assajara, abraçant, placar la ferocitat de son ànimo. E si totes aquestes coses no hi tinguessen poder de **moure'l a pietat**, caiguera morta davant los seus peus, e **dolent**-se de la mia desaventura, ab dolços besars treballara en restaurar ma vida; car no és fill de **lleona**, ni serps l'han alletat, ni lo seu cor és de diamant.	**E si les mies paraules no et movien a pietat**, te devien induir a mercè **les mies llàgrimes e la tristor de la mia cara**. Mas tu, més cruel que **lleó** famejant, no guardant dret ni envers, has donada tanta **dolor** a la tua Princesa.

Lamentació de Mirra (par. 8)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
Mas los cruels fats, envejosos **de ma casta innocència**, **tan honest morir no em consentiren, ans portaren lo murmur de mes darreres paraules a les** fels **orelles de** ma dida, **manifestant**-li quant ma vida perillava. **Oh** vellea freda, **enemiga** de ma fama, **no consentint** dormir ferm, aquella sola hora la qual podia restaurar ma vida.	¡**Oh casta de ma ignocència**! **Tan honest morir no em consentiren, ans portaren lo murmur de mes darreres paraules a les orelles de** la Viuda Reposada, e venc l'Emperadriu; parlant **no** em **consentí** vergonya, la qual sovint d'extrema amor és **enemiga**, però ab dolorosos sospirs **manifestava** lo cobert seny de mes **paraules**.

Lamentació de Mirra (par. 14)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
E **parlar** més avant **no em consentí vergonya, la qual sovint d'extrema amor és inimiga**; mas, **ab dolorosos sospirs, manifestava lo cobert seny de mes paraules** tant, que entès la sàvia dida **lo gran desorde de ma benvolença**, e ab suaus paraules assajava si de tan desllimitat desig me poguera retraure. Però, puix véu que lo foc de mon voler resistint més augmentava, pensà ab novella esperança si poria restaurar ma vida.	**Parlant no em consentí vergonya, la qual sovint d'extrema amor és enemiga**, però **ab dolorosos sospirs manifestava lo cobert seny de mes paraules**. E en **lo gran desorde de ma benvolença** diguí, no sé com, "Jesús, Jesús, Jesús"

Lamentació de Mirra (par. 11)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1)
E **llançant-se** davant los meus peus, jurà li digués **la causa per on ma vida tenia avorrida**. (LM, par. 11)	**Llançant-me** sobre les faldes de la Duquessa, **la causa per a on tenia ma vida avorrida**... El qui erra pena mereix; e serà tal que no hages cura de mi que no la vull haver de tu.

Una vegada completada la descripció de les fonts de la "Resposta feta per la Princesa a la lletra de Tirant" (cap. 246), la qual resposta és una successió de peces de diverses procedències (LAP, LB, LM), enganxades directament o amb connectors textuals més o menys endreçats i no gaire extensos, podem observar que, en els fragments que han intervingut en aquesta operació, tant els originaris com els del *Tirant*, hi són presents altres unitats estilístiques (*tanta dolor*, *extrema amor*, *moure a pietat*, *més cruel que lleó*, *dolorosos sospirs*, *restaurar la vida*...), el seguiment de les quals, al llarg de l'obra reconeguda de Corella i del *Tirant*, ens hi permetrà ampliar la teranyina de marques corellianes i tenir, així, un millor coneixement d'aquesta tècnica de repetició d'unitats estilístiques i d'agrupaments d'unitats lèxiques com a element que contribueix a caracteritzar un estil.

Tornem ara a reprendre la influència de la "Resposta de Policena" en els capítols 246 i 266 del *Tirant* i d'aquests entre ells, al voltant de la unitat estilística *darrer terme*:

Lletres d'Aquil·les i Policena (par. 4)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 246, par. 1; cap. 266, par. 1)
Resposta *de Policena* (...) E la fi de **tals** contrasts era llegir altra vegada **la tua lletra**, la qual me paria de presta **resposta** mereixedora, **si cregués les tues mans** fossen **lo**	***Resposta*** *feta per la Princesa a la* ***lletra*** *de Tirant* (...) **Sol aquest pensament** me **força respondre** a **ta lletra**, **si creus les tues mans lo darrer terme** d'**elles** han usat de novell ofici. (cap. 246)

darrer terme on **ella arribaria**. (...) E **sols** per **aquest** esguard (...) ara t'escriga **paraules** a enemic no degudes. E així, més **cansava la mia mà**, per a tu escriure, **l'estima de ma honor**, que no ira; e, sens **dubte**, sobre la **lletra** atenyguera **terme**...	***Resposta*** *que fa la Viuda a Tirant* Per no restar en **tal pensament**, só **forçada respondre** al vostre **dir**, car **lo darrer terme** de vostres **paraules** jo bé l'entenc, mas presumesc **descansar la mia** llengua, e posar en repòs **l'estima de ma honor** en un sepulcre secret, per ço com ara entre esperança e temor fa **dubtar la mia** llengua en **dir** lo contrari del que en altre temps ha dit. (cap. 266)

Als dos capítols del Tirant, hi van en lletra blaveta les concordances amb la font (LAP) i les que n'hi ha entre ells, com ara la relació que es dóna entre les construccions "aquest pensament me força respondre a ta lletra" (cap. 246) i "en tal pensament, só forçada respondre al vostre dir" (cap. 266), les quals no provenen de l'obra reconeguda de Corella.

Entre els quinze (vuit + set) fragments reportats adés, al voltant de la unitat estilística *darrer terme*, també cal destacar com a més explícita la concordança que hi ha entre el fragment de PDRH i el del capítol 479 del *Tirant* (Guia 1996: 182):

Plant dolorós de la reina Hècuba (par. 4)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 479, par. 1)
Per acabat e **darrer terme de** nostra **final destrucció, aprés de sosteniment de tantes misèries**, atès aquella enganosa e pacífica nit, estant los nostres murs ab silenci de les vigils sollícites guaites, no recelant altres mals dels que sostenguts **haviem**, e una general son **ab fatiga dels passats treballs**, **repòs** de no-record als mesquins troians atorgava.	Fon complit lo **darrer terme de** la **final destrucció** de tot lo llinatge de la casa imperial de Grècia, que **aprés del sosteniment de tantes misèries** haver **passades ab fatiga, dels passats treballs havien** obtès benaventurat **repòs** si la fortuna ho hagués permès.

Daurats cabells

Tampoc no es coneix cap documentació d'aquest sintagma amb anterioritat a les insercions que es troben en les obres de Corella:

> En tan adolorit plant **passí** tan gran part de la **nit**, que ja Febo ab sos **daurats cabells** començava a illuminar la **terra**. (LT, par. 22)
>
> No responia la muller vergonyosa a la humilitat de tan **enamorades paraules**; mas, ab les blanques **mans** cobrint la sua colorada cara, **entrant** en lo retret de la sua secreta cambra, vestí la sua delicada persona d'habit semblant a les nimfes de Diana. **Los seus daurats cabells** sens mesura, ab arc e aljava d'eletes fleixes, calcigant les florides silves, seguia les verges nimfes en la cort de la casta **deessa**, havent en oi, per l'engan de Cèfalo, tots los homes. (PCBM, par. 17)
>
> Al **temps** que Febo en les summitats dels monts en los **daurats cabells** trencar comença, partint-se dels tàlems de la sua Proca, sens que l'**enamorada** pensa no se'n

partia, en lo servir de l'honesta **deessa passava** tan gran part del dia que, distant Apollo en egual dels extrems de **l'habitable** món, sobre Jerusalem los seus raigs **estenia**. (PCBM, par. 20)

Encara tals **paraules** no acabava, quan pres per los **daurats cabells** lo miserable príncep, lo qual, plorant, solament recelava mal d'acostumat càstig de piadosa mare. (PCBM, par. 94)

E, prenent-me per la **mà**, en danses, festes e jocs **passam** l'espai d'aquella **nit**; que ja Apollo sobre la **terra los seus daurats cabells** començava **estendre**, les summitats del món illuminant, quan, presa llicència de mon pare, acompanyada d'aquelles donzelles ab les quals era venguda, **entrí** en lo meu apartament. (HJM, par. 31)

Estiguen los rius segurs e los monts cuitats córreguen; bullint la mar, los peixos a la riba llance; repose lo sol davall **l'habitable terra**, e nunca jamés en nostra vista **los seus daurats cabells estenga**; no es compten pus de l'any los dotze mesos, e sola una **nit** l'esdevenidor **temps** comprenga. (TC, par. 1)

En quatre de les sis recurrències, els *daurats cabells* són els rajos del sol; en les altres dues, els cabells de dos personatges de sengles faules ovidianes: Proca, muller de Cèfalo, i Itis, fill de Progmes i Tereu.

Si fem el seguiment d'aquesta unitat estilística corelliana a dintre del *Tirant*, hi trobarem quatre insercions, totes quatre referides a la princesa Carmesina. Potser per això, per la diferència de destinatari i de cotext, no hi destaca la presència d'altres unitats lingüístiques concordants amb les dels sis fragments originaris, reportats suara. Tanmateix, això sí, els *daurats cabells* de la Princesa s'insereixen en sengles descripcions de com anava "devisada", i aquestes descripcions concorden força entre elles i provenen de fragments semblants d'obres reconegudes de Corella, especialment de *Lo Juí de Paris* (JP), com ho veurem més endavant quan estudiem les unitats estilístiques *obres perfilades*, *perles orientals*, *relluent carboncle*, *verds esmalts* i altres de semblants.

Davall lo mantell

Amb precedents al *Decameró*, als *Sermons* de fra Vicent Ferrer i al *Curial e Güelfa*, els usos que en fa Corella, d'aquest sintagma preposicional no són suficients per considerar-lo unitat estilística seva:

Així col·locà, lo miserable marit e pare, la muller en trista deserta sepultura; e **davall lo mantell** de la mare morta, cobrint donà mortalla al fill que encara vivia, cridant veus que en la pedra cavaren per al cos mort la trista sepultura.
(...)
Ab gran cuita desembarcà lo meravellat príncep, seguint del xic infant en la terra los petits vestigis; lo qual trobà **davall lo mantell** de la mare morta, semblant a persona que dormia. (ISM, par. 76 i 81)

Un ropó de cetí blau **davall lo** burell **mantell** se mostrava d'esmalts de rochiquer. (VSNG, par. 2)

Davallar als inferns

Aquest sintagma verbal ja apareix en obres de Ramon Llull, fra Antoni Canals i fra Vicent Ferrer, abans que Corella en fes ús, amb variants retoricades:

> Altres, la **vida** dels quals per **major pena** un poc **espai** d'ésser consumpta s'**allarga**, com a troncs **verds**, ab **doloroses** veus a les flames en va contrasten, trametent **a la fi** vers lo cel les **ànimes**, enceses com a centelles, corrents a la natural esfera. Altres, plegats ab la furtada roba, encara **morts**, en estrets **sepulcres** llurs **ànimes** reserven, **esperant** com, **fugint** de tal **carçre**, **als tenebrosos regnes davallar puguen**. Oh **miserables** troians. Als qui la flama no devora, no els deixa **cruel** espasa; e alguns pocs als qui la **mort** per **augment** de **dolor** perdona, no els fall cativeri d'iniqua, **cruel**, superba senyoria. (PDRH, par. 23)
>
> Ab desig de trobar a ma **dolor** semblant companyia, he desamparat aquest món, **davallant en los** trists e **tenebrosos palaus de Plutó**, per aquell camí que al desterrat de Troia mostrà l'ínclita Sibilla; e així só arribat en aquell **adolorit** verger, en lo qual los devots de Venus, en continu **plor**, llurs **penes** reconten; on **viu** a Mirra e a Tisbe, qui, ensems ab Narciso, apartats dels altres, de sos **mals** en **fort** manera **planyien**, treballant cascú en **major** grau **recitar** llur **pena**. Però primer Mirra **començà** en semblants **paraules recitar** la sua gran desaventura. (*Jardi d'amor*; LM, par. 0)
>
> Mas, **a la fi**, les **tenebres** de la **cruel escura** nit me tolgueren la vista de tan estranya bellea; e los arbres, ab multitud de **verds** rames, defenien la gentil font de la freda llum de Diana. **Augmentà** tant ma **dolor**, que no poguí **esperar** la venguda del gran Apollo; ans **comencí** tan **fort** a **plànyer** e **plorar**, que del **carçre** de tan tribulat **cos** volgué **fugir** la mia **ànima**, perquè, **davallant en los inferns**, en la companyia de vosaltres de mos **mals puga** millor plànyer. (LN, par. 18)
>
> Ací Joan Escrivà **recita** l'ovidiana dolorosa faula del gran músic, fill de Calíope, Orfeu; lo qual, ab **dolorosa** lamentació per la **mort** d'Euridice, muller sua, ab acordada música **davallà en los inferns**, l'**ànima** d'aquella cercant. (PCBM, par. 32)
>
> Però la força de tan dolç cant, que als animals tots amansava, movent a piadoses **paraules** les tenors de l'acordada arpa, portant-li amor esforç d'invencible ànimo, ans que a la **mort** pagàs lo deute, assajà **davallar en los escurs** e **tenebrosos regnes de Plutó**, **esperant** cobrar e **veure** Euridice perduda. (PCBM, par. 34)
>
> Sentiu, doncs, **major dolor** d'aquell qui, ab **miserable ànima** carregada del pes dels metalls poderosos, **davallarà** fins **en los** centres dels **inferns**, ab eterna pena. (JP, par. 27)
>
> E no penses, **ànima** mia de Leànder, **llarg espai** jo et detinga; comporta que al teu **cos**, meu, jo done sepultura, e aprés, ensems ab la mia, **davallaràs als regnes de Plutó**, perquè un **carçre**, una pena, unes cadenes, aprés la **mort** lliguen aquelles dos **ànimes**, les quals una amor havia lligat en **vida**; e així, los **cossos morts** abraçats estaran en un **sepulcre**, e nosaltres, en **dolor** vivint, juntes en una **pena**. (HLH, par. 40)

En quatre de les set insercions, el terme *inferns* és substituït per altres expressions metafòriques de factura corelliana: "tenebrosos regnes", "tenebrosos palaus de Plutó", "tenebrosos regnes de Plutó" i "regnes de Plutó". Ja tindrem ocasió d'ocupar-nos-en. També subratllem, una vegada més, l'agrupament d'unitats lèxiques (*mort*, *ànima*, *fugir*, *carçre*, *esperar*, *cos*...) que acompanyen el sintagma de referència, als diferents fragments.

Entrats al *Tirant*, de les tres ocasions que hi apareix un *davallar als inferns*, n'hi ha dues (on figuren les dues úniques mencions del mot *tenebrosos* que hi ha al *Tirant*: caps. 234 i 457) que concorden entre ells i amb els textos de Corella reproduïts adés:

> **Ab desig de trobar en ma dolor semblant companyia**, e, **desemparat** ja d'**aquest món**, **davallant en los trists e tenebrosos palaus**, però, puix **ab multitud de** sospirs ja no **puc** restaurar **la mia miserable vida**, plau-me lo morir, e lo **viure** sens tu, **senyora** Princesa, en extrem m'és odiosa. Mas perquè la causa de **la mia** mort per a sempre sia palesa, a Déu **suplic**, puix en ma **vida** mon delit ha atès terme, cové que l'**ànima** abandone lo **cos**, ioh **senyor** Déu etemal, tu qui est ple de tota misericòrdia, fes-me gràcia que jo muira en los **braços** d'aquella **virtuosíssima** Princesa, per ço que **la mia ànima** en l'altre **món** haja **millor** repòs! (cap. 234, par. 1)
>
> **Lleixau**-me estar així esta **nit**, e si **puc** vençre la ira, la **fortuna** me retrà vencedor o vençut, e si jo la venç, jo em **deixaré** curar; e si so vençut, **davallaré als inferns**, on crec que és lo nostre Mafomet, qui no ens ha **ut** ajudar contra los cristians. (cap. 345, par. 3)
>
> Senyor de l'Imperi grec e germà meu, **la mia** llengua no us **podia** explicar quanta és la consolació que té **la mia ànima** de la vostra pròspera **fortuna**, e **podeu** ésser cert que a mi la **senyora** vostra no em cal **suplicar**, sinó com a súbdit, vassall e servidor vostre me maneu. Car si **en los tenebrosos** llocs dels **inferns volreu davallar**, vos seguiré, com vos sia més obligat que a totes les persones del **món**, ni al pare qui m'ha engendrat, quant més ara en les coses tocants a l'honor e excel·lència de la vostra **virtuosa** persona. (cap. 457, par. 1)

De fet, el fragment reportat del capítol 234 del *Tirant* és un manlleu modificat del preàmbul de la *Lamentació de Mirra* (Miralles 1991: 15), enllaçat amb un fragment provinent de la *Lamentació de Tisbe* (Guia 1996: 73):

<table>
<tr><td>Lamentació de Mirra
(par. 0)</td><td rowspan="3">Tirant lo Blanc
(cap. 234, par. 1)</td></tr>
<tr><td>Ab desig de trobar a ma dolor semblant companyia, he desamparat aquest món, davallant en los trists e tenebrosos palaus de Plutó...</td></tr>
<tr><td>Lamentació de Tisbe
(par. 23)</td></tr>
<tr><td>Però, puix ab multitud de llàgrimes no puc ressuscitar la tua vida, plau-me lo morir; que la vida, sens tu, en extrem m'és enutjosa. Mas, perquè la causa de nostra mort per a sempre sia palesa, prec als déus aquest arbre jamés no consenten que lo seu fruit lleixe lo dol de nostra desaventura.</td><td>Ab desig de trobar en ma dolor semblant companyia, e, desemparat ja d'aquest món, davallant en los trists e tenebrosos palaus, però, puix ab multitud de sospirs ja no puc restaurar la mia miserable vida, plau-me lo morir, e lo viure sens tu, senyora Princesa, en extrem m'és odiosa. Mas, perquè la causa de la mia mort per a sempre sia palesa, a Déu suplic, puix en ma vida mon delit ha atès terme, cové que l'ànima abandone lo cos, ioh senyor Déu etemal, tu qui est ple de tota misericòrdia, fes-me gràcia que jo muira en los braços d'aquella virtuosíssima Princesa, per ço que la mia ànima en l'altre món haja millor repòs!</td></tr>
</table>

D'altra banda, el fragment del capítol 457 concorda amb el del 234:

Tirant lo Blanc (cap 234, par. 1)	***Tirant lo Blanc*** (cap 457, par. 1)
món	*món*
davallant en los tenebrosos palaus	***en los tenebrosos inferns davallar***
la mia (vida, mort)	*la mia* (llengua)
senyora	*senyora*
suplic	*suplicar*
virtuosíssima	*virtuosa*
la mia ànima	*la mia ànima*

per la qual cosa caldrà considerar que aquest fragment del capítol 457 també depèn, a major distància, de les obres de Corella mencionades.

Davallar del cel en la terra

D'aquest sintagma verbal es coneixen tres anotacions en textos religiosos (*Les edats e l'epístola de Jesucrist*, els *Sermons* de fra Vicent Ferrer i el *Dotzè del Chrestià*), anteriors a les dues recurrències que incorpora Corella, també en una obra religiosa:

> Oh**, fill de Déu**, **Déu** infinit e **home** qui, **davallant del cel en la terra**, has pres carn de Maria verge, **perquè** a nosaltres pujasses de la terra en lo cel. (ISM, par. 9)
>
> Tu, **fill de Déu**, **Déu** verdader e **home**, **davallant del cel en la terra**, singularment est vengut a la generació del gran patriarca Abraham **perquè**, vencent a la mort, a tots los que en tu creen del trist carçre de l'infern faces delliures. (ISM, par. 33)

Es tracta, doncs, d'una unitat estilística pròpia de la literatura religiosa cristiana. I al *Tirant*, veurem que dues de les tres insercions que n'hi ha, d'aquest sintagma, concorden força amb les de la *Història de santa Magdalena*:

Història de santa Magdalena (pars. 9, 33)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 278, par. 1; cap. 468, par. 1; cap. 478, par. 1)
Oh, fill de Déu, **Déu** infinit e **home qui**, **davallant del cel en la terra**, **has pres carn de Maria verge**, perquè a nosaltres pujasses de la terra en lo cel. (par. 9) Tu, fill de Déu, **Déu verdader** e **home**, **davallant del cel en la terra**, singularment **est vengut** a la generació del gran patriarca Abraham perquè, vencent a la mort, a tots los que en tu creen del trist carçre de l'infern faces delliures. (par. 33)	**Oh** Senyor **Déu** Jesucrist, tot poderós e misericordiós, **qui** havent pietat de l'humanal llinatge volguist **davallar del cel en la terra**, e **prengués carn** humana en lo verge ventre **de la** sacratíssima **verge Maria**, mare vostra e senyora nostra, e volgués morir en l'arbre de la vera creu per rembre los pecats de l'humanal llinatge, e ressucitàs al terc dia ab lo vostre propi poder en cos glorificat, ver **Déu** e **ver hom**! (cap. 278) Per los meus grans pecats **sou vengut del cel en la terra**, **prenint** aqueixa preciosa **carn** en lo ventre **de la** sacratíssima **verge Maria**, mare vostra, i enaprés nat **Déu** i **hom**. (cap. 468) Car per la salvació sua **davallist del cel en la terra**. (cap. 478)

Podem extreure'n el quadre de concordances següent:

Istòria de santa Magdalena (pars. 9, 33)	***Tirant lo Blanc*** (caps. 278, par. 1; 468, par. 1; 478, par. 1)
Oh, fill de Déu, Déu...	*Oh Senyor Déu Jesucrist...*
verdader	*ver*
home	*hom*
qui	*qui*
davallant del cel en la terra	***davallar del cel en la terra***
est vengut	*sou vengut*
has pres carn	*prengués carn, prenint carn*
de Maria verge	*de la verge Maria*

Per tot això, considerarem que, als capítols 278 i 468, hi ha noves marques de Corella al *Tirant*. Assenyalem el fet coadjuvant que l'expressió "aprés obté del noble pare" figura a la *Istòrias de santa Magdalena*, paràgraf 3, i que "aprés obté de mon pare" és present al mateix paràgraf inicial del capítol 278 del *Tirant*. Així mateix, una altra unitat estilística pròpia del gènere religiós cristià, *en cos glorificat*, que figura al paràgraf mencionat del capítol 278 del *Tirant*, només apareix dues vegades a l'obra reconeguda de Corella i totes dues a la *Istòria de santa Magdalena*, de manera que el fragment del capítol 278 del *Tirant* concorda força amb el fragment que conté una de les insercions de la ISM, per la presència d'altres unitats repetides al voltant:

Istòria de santa Magdalena (par. 88)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 278, par. 1)
Has oit mai parlar d'aquella profunda pecadora, Magdalena, a qui lo **redemptor** del món, per la sua infinida **misericòrdia**, perdonà tots sos **pecats**? Jo só aquella, de la divina **pietat** manifest exemple. Vés de part mia al sant bisbe Maximi, denunciant-li que lo jorn de la inefable **ressurrecció**, a l'hora que lo meu **redemptor**, **en cos glorificat**, isca del sepulcre, jo seré en la sua església, per rebre de les sues mans lo cos sagrat del meu **Déu**, creador e mestre.	Oh Senyor **Déu** Jesucrist, tot poderós e **misericordiós**, qui havent **pietat** de l'humanal llinatge volguist davallar del cel en la terra, e prengués carn humana en lo verge ventre de la sacratíssima verge Maria, mare vostra e senyora nostra, e volgués morir en l'arbre de la vera creu per **rembre** los **pecats** de l'humanal llinatge, e **ressucitàs** al terc dia ab lo vostre propi poder **en cos glorificat**, ver **Déu** e ver hom!.

Quadre de concordances:

Istòria de santa Magdalena (par. 88)	***Tirant lo Blanc*** (cap. 278, par. 1)
Déu	*Déu*
misericòrdia	*misericordiós*
redemptor	*rembre*
pecats	*pecats*
pietat	*pietat*
ressurrecció	*ressucitàs*
en cos glorificat	***en cos glorificat***

Ja són moltes les dependències d'aquest estil detectades entre el *Tirant* i la ISM (Conca-Guia 2010).

De color carmesina

La primera referència existent en la literatura catalana al mot *carmesina* es troba a la *Istòria de santa Magdalena*:

> **Portà**-se'n per joia de vàlua **inestimable**, e per suau refecció del seu cos e ànima, aquella reial d'espines **corona**, de nostra supèrbia vera medicina; la qual lo rei de glòria, ab gran vituperi coronat, ab la sua preciosa sang **de color carmesina** havia coberta. (ISM, par. 84)

Hi apareix, en femení, com a nom d'una determinada coloració vermella, i no és aquesta l'única ocasió en què Corella en fa aquest ús, ja que *Lo Cartoixà* conté bastants insercions del mot (sovint, interpolacions i amplificacions afegides per Corella en fer-ne la traducció del llatí al català), aplicat en més d'una ocasió a *robes* i *vestidures*:

> Aquesta és la preciosa rosa especiosíssima en sanctedat de justícia, candida e mundíssima en innocenscia, vermella e **carmesina** en la sua preciosa sanch rubricada. (*Lo Terç del Cartoixà*, cap. 24) [traslladat de: *hec est illa speciosissima rosa sanctitate iustitie candida et passionis sanguine rubicunda*]
>
> Les sandàlies que'ls bisbes se calçen quant en pontifical celebren deuen tenir en la cara del peu ubertura ab algun senyal de ceda **carmesina** e axi mateix los guants alguna cosa de color vermella, senyalant del senyor les nafres. (*Lo Quart del Cartoixa*, cap. 4) [procedent de: *ad quod designandum sandalia debent habere aperturam cum aliquo rubrico scriceo panno. Chirotece etiam habent desuper aliquod monile rotundum quod debet similiter habere aliquid de rubro, ad designandum stigmata Christi. Hec omnia sunt insignia pontificalia*]
>
> Vermells com a veta **carmesina**. (*Lo Quart del Cartoixà*, cap. 7) [al text llatí: *sicut vitta coccinea*]
>
> Lo qual te ha dexat de caritat **carmesines robes** y arreus e joyes ab les quals sies digne entrar en les noces de la eterna glòria. (*Lo Quart del Cartoixà*, c. 10) [interpolació afegida en la traducció]
>
> Glorios, donchs, lo senyor Déu nostre, ornat de candides e **carmesines vestidures**. (*Lo Quart del Cartoixà*, cap. 15) [traducció retoricada de: *Dominus itaque gloriosus, candidus et rubicundus*]
>
> O singular excel·lent liri, flor de les flors, blanca e vermella rosa. O murta florida. O **carmesina** e candida clavellina. (*Lo Quart del Cartoixà*, cap. 28) [amplificació retoricada de: *O Maria virginum virgo singularis, rosa celice amenitatis*]

Constatem, doncs, que hi ha un cert decantament de Corella per l'ús del mot *carmesina*. Amb els textos anteriors concorda el passatge del *Tirant* on es justifica, com a coloració vermella, el nom de Carmesina, la princesa de Constantinoble:

> No tardà molt que la Infanta ixqué **vestida** ab una **roba del seu mateix nom**, forrada de marts gebelins, fesa a costats, ab mànega oberta; e al cap **portava** una petita **corona** sobre los cabells ab molts diamants e robins e pedres **de gran estima**. (cap. 119, par. 48)

"Una roba del seu mateix nom", és a dir "una roba carmesina", tal com hem llegit abans en Corella, a *Lo Cartoixà*. Destaquem també, en blaveta, les unitats lèxiques concordants, al voltant de la referència carmesina, existents entre les obres reconegudes de Corella i les d'aquest fragment: *vestidures/vestida*, *roba*, *portar*, *inestimable/de gran estima*, *corona*. No hi són per atzar.

Així doncs, considerem que el sintagma preposicional *de color carmesina* és una unitat estilística de Corella, de gran rendiment literari.

(continuarà)